

Boda József

KOMMUNISTA ÁLLAMVÉDELEMBŐL DEMOKRATIKUS NEMZETVÉDELEM

Az írással a 70. születésnapját ünneplő Balla Zoltán kollégám előtt szeretnék tisztelegni.

A nyolcvanas évek közepére a rendszerváltoztatás szükségességét nemcsak a politikusok, de a belügyi szakmai szervezetek vezetői is felismerték!

Dr. Horváth István második belügyminiszteri ciklusa (1987. december 16. – 1990. január 13.) idején a Belügyminisztérium (BM) Tudományos Tanácsa szervezésében már sor került egy tudományos ülésre (1989. március 1.) *Gondolatok a Belügyminisztérium helyéről, szerepéről a politikai intézményrendszer korszerűsítésének tükrében* címmel. A miniszter beszédében felvázolta a BM és a rendvédelmi szervek jövőjével kapcsolatos elképzeléseket:

Már a nyolcvanas évek elejétől világos volt a belügyi vezetés számára, hogy nem elégségesek a belügyi munka részterületeit érintő javítgatások, hanem a rendőri munka egészét – a közbiztonságot, az állambiztonságot, a határőrizetet és a tűzrendészetet – is átfogó reformra van szükség.¹

Ugyanezen a tudományos rendezvényen dr. Verebélyi Imre, a tárca miniszter-helyettese a belügyi igazgatás reformját így értékelte: „A magyar Belügyminisztérium az elmúlt évben – lassan és vontatottan – elindult azon a fejlődési úton, amely egy szűk profilú rendőrminisztériumtól a valódi értelemben vett belügyminisztériummá való átalakítás irányába mutat.” Hozzászólásában kitért a rendvédelmi szervek igazgatásának átalakítására is:

¹ HORVÁTH 1989.

Ami a rendvédelmi szolgálatok igazgatási szervezetét illeti, véleményem szerint megfontolandó, hogy a szolgálat legfelső parancsnoki szintjét elválasszák a minisztériumi vezetés szintjeitől (a miniszterhelyettesi beosztástól, a minisztérium főosztályi szervezetétől). Így a szolgálatok (rendőrség, állambiztonsági szolgálat, tűzoltóság, kormányőrség, készenléti rendőrezred) egységesen a minisztériumon kívüli, önálló és felelős főparancsnokkal rendelkező fegyveres vagy szolgálati állományú szervezetekké válhatnának.²

A BM-ben az 1989. november 7-i parancsnoki értekezlet első napirendje tárgyalta a *Javaslat az állam- és közbiztonságról szóló törvényi szabályozás elveire; Javaslat a nemzet biztonságának védelmére és a belső biztonsági szolgálat szervezetére; Javaslat a Magyar Államrendőrségről szóló törvényi szabályozási elveire* című javaslatokat. A kormány 1989. december közepén határozatban szabta meg a szervezeti reform lépéseit, és 1990. február végére tervezte az állambiztonsági rendszer átalakítását.

Az Állambiztonsági Főcsoportfőnökség azonban még a régi módszerekkel és beidegződésekkel működött, és folytatta a titkosszolgálati módszerek törvényellenes alkalmazását. Ezt jól bizonyítja az 1990. január 5-én kipattant úgynevezett Dunagate-ügy.³ Ahogy Boross Pétertől tudjuk:

Ne feledjük, mi nem forradalommal, hanem az előző rendszer által szervezett és lebonyolított választások következtében jutottunk hatalomra. A rendszerváltozás elsősorban a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások eredménye volt, melyeknek együttes hatására a kommunista állampárt arra kényszerült, hogy lebontsa saját rendszerét és átadja a hatalmat. Kétségtelenül nem korábbi párttitkárokra építettünk, de a közigazgatás vezetői miért ne dolgozhattak volna tovább nekünk.⁴

A nemzetbiztonság fogalma alatt ma egy állam függetlenségének és alkotmányos rendjének fenntartását értjük. Olyan összetett fogalom, amely magában foglalja a politikai, társadalmi, gazdasági, katonai, emberi-jogi, környezeti, informatikai és közbiztonságot. Korunk biztonságának garantálása elképzelhetetlen a törvényesen és hatékonyan működő nemzetbiztonsági szolgálatok nélkül.

² VEREBÉLYI 1989.

³ RÉVÉSZ 2011.

⁴ SEREG 2018: 105.

A RENDSZERVÁLTÓZTATÁS ÉS AZ ÁLLAMBIZTONSÁG

A politikai átalakulás természetesen magával hozta az állambiztonsági szervezetek megreformálását is. Révész Béla véleménye szerint „például a »tiszta« rendszerváltó politikai erők és a diktatúrát kiszolgáló »gonosz« állambiztonság lecsupaszított dichotómiája a valóságban soha nem létezett, még ha ez a szemlélet meg is könnyítette a történetek utólagos értelmezését.”⁵ A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások során már javaslat született arra, hogy a fegyveres erők és a rendőrség tevékenységét mindenki számára hozzáférhető jogszabályokba foglalják. Az 1989. október 18-án megtartott Országgyűlés elfogadta, hogy „a rendőrséggel és az állam biztonságával összefüggő részletes szabályokat alkotmányerejű törvény határozza meg”.⁶

A Dunagate-botrány

Természetesen az állambiztonsági csoportfőnökségek, bár különböző módon, de készültek a várható változásokra. A III/III. Csoportfőnökség a kilencvenes évek elejéig volt aktív, egész addig, amíg ki nem robbant a Dunagate-botrány, a rendszerváltás idején lezajlott lehallgatási ügy. Ez volt az az időszak, amikor nagy számban semmisítettek meg titkosszolgálati iratokat. A Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) és a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) képviselői 1990. január 5-én tettek feljelentést ismeretlen tettes ellen amiatt, mert a BM állambiztonsági szervei titkos eszközökkel és módszerekkel nyomoztak ellenük, vagyis az ellenzéki pártok és szervezetek képviselőivel szemben.

Ez a lehallgatás, illetve annak leleplezése vetett véget az állambiztonsági szolgálat működésének. Közismert tény, hogy 1989 karácsonyán, a szolgálat (III/III. Csoportfőnökség) Néphadsereg úti központjában ketten teljesítettek szolgálatot. Az egyikük Végvári József volt, aki hazaküldte társát, így az épületben egyedül ő maradt döntéshozó helyzetben, és ő volt az, aki beengedte a Fekete Doboz szerkesztőségének munkatársait, akik videóra vették a megsemmisített anyagokat és a napi operatív jelentéseket, amelyeket január 5-én nyilvánosságra hoztak.⁷ A kirobbant botrány hatására a belügyminiszter és az állambiztonsági főcsoportfőnök távozni kényszerült, a III/III. Csoportfőnökséget pedig jogutód nélkül megszüntették, feladatait átmenetileg a Kémelhárítási Csoportfőnökség vette át.

⁵ RÉVÉSZ 2013: 63.

⁶ RÉVÉSZ 2013: 74.

⁷ KENDE 2004: 103.

A botrányt kirobbantó Végvári József őrnagy, a főcsoportfőnök és a III/III-as csoportfőnök pedig ügyészi megrovásban részesült.

A DEMOKRATIKUS JOGI KÖRNYEZET ÉS AZ ÚJ NEMZETBIZTONSÁGI SZERVEZETEK LÉTREHOZÁSA

A botrány hatására felgyorsultak az események, és a Minisztertanács 3028/1990. határozat [1. b) pontja] alapján 1990. január 18-i hatállyal megszüntette a belső biztonsági szolgálatot (III/III. Csoportfőnökséget). Ugyanezen határozat 4. pontjában intézkedtek arról is, hogy a katonai elhárítást végző belügyminisztériumi szervezetet a Honvédelmi Minisztérium irányítása alá kell helyezni. Az Országgyűlés 1990. január 25-én elfogadta a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvényt, valamint a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendeletet.

A Minisztertanács 1024/1990. MT határozata rendelkezett a nemzetbiztonsági szolgálatok megszervezését végző bizottság felállításáról. A bizottság feladatul kapta:

- a nemzetbiztonsági szolgálatok általános szervezeti rendjére vonatkozó elvekre nézve az egyes feltételek kialakítását,
- a nemzetbiztonsági szolgálatok működésével összefüggő szabályanyag kidolgozásának koordinálását,
- az átszervezéssel összefüggő együttműködés összehangolását a nemzetbiztonsági szolgálatok és az érintett minisztériumok között.

A szolgálatok megnevezéséről a 3039/1990. Korm. határozat úgy rendelkezett, hogy: „a Minisztertanács a 26/1990. (II. 14.) MT rendelet hatálybalépésének napjával létrehozza a Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Hivatalát és Információs Hivatalát, továbbá a Magyar Honvédség Katonai Biztonsági Hivatalát. A Magyar Honvédség katonai felderítő szerve – Katonai Felderítő Hivatal elnevezéssel – nemzetbiztonsági szolgálatként működik”. A polgári szolgálatok első vezetői:

- Információs Hivatal (IH): Dr. Dercze István ezredes (elnök).⁸
- Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH): Nagy Lajos ezredes (elnök).⁹

⁸ Dercze István 1964-től a III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökségen dolgozott, 1989. december 1-jén vette át annak vezetését, majd az Információs Hivatal megalakulásakor (1990. március 1.) annak vezetője (elnöke) lett, amely tisztséget 1990. szeptember 9-ig töltötte be.

⁹ Nagy Lajos ezredes, majd *vezérőrnagy*, a III/I (Hírszerző) Csoportfőnökségen dolgozott, 1990. március 1. és szeptember 9. között a Nemzetbiztonsági Hivatal elnöke, majd főigazgatója.

A katonai szolgálatok első vezetői:

- Magyar Honvédség Katonai Biztonsági Hivatal (MH KBH): Gubicza Jenő ezredes, (elhárítás) vezetője.¹⁰
- Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatal (HVK KFH): Kovács János vezérőrnagy, (hírszerzés) vezetője.¹¹

A BM III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökséget a Főcsoportfőnökség szintén operatív technikai feladatokat ellátó önálló osztályaival együtt beillesztették a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség jogutódjaként létrejött Nemzetbiztonsági Hivatal szervezetrendszerébe, Szakszolgálati és Technikai Igazgatóság néven. Első igazgatója dr. Finszter Géza r. ezredes volt.¹²

A Minisztertanács 1062/1990. (IV. 4.) MT határozata rendelkezett a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendőrség bünyügyi szervei titkosszolgálati eszközökkel való kiszolgálásának szervezeti megoldásáról. A Minisztertanács 98/1990. MT rendelete módosította a 26/1990. (II. 14.) MT rendeletet, amely szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok irányítását a miniszterelnöki hivatal e feladatokkal megbízott politikai államtitkára vette át.

Az állambiztonsági munka tehát 1990. február 14-ével, a BM III. Főcsoportfőnökség megszüntetésével véget ért. Ugyanakkor az újonnan megalakult nemzetbiztonsági szolgálatok állományának nagy részét ekkor még a korábbi munkatársak képezték.

A rendszerváltoztatás utáni, Antall József vezette első kormányban, amely 1990. május 23-án alakult meg, dr. Boross Péter mint politikai államtitkár, azután pedig mint tárca nélküli miniszter (1990. július 23. – 1990. december 21.) felügyelte a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok átalakítását és tevékenységét. Az átalakítással együtt járt a vezetők és az állomány cseréje is, így például a következő négy évben az NBH állományának 80%-a lecserélődött.¹³

A rendszerváltoztatást követően az alábbi rendvédelmi szervezetek voltak felhatalmazva titkos információgyűjtésre:

- A rendőrség, az 1994. évi XXXIV. tv. (Rtv.) alapján.
- A nemzetbiztonsági szolgálatok, az 1995. évi CXXV. törvény alapján.
- A vám- és pénzügyőrség, az 1995. évi C. törvény szerint.

¹⁰ Gubicza Jenő ezredes, majd dandártábornok, a III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökségen dolgozott, 1990. március 1. és szeptember 24. között vezette a Katonai Biztonsági Hivatalt.

¹¹ A Magyar Honvédség parancsnoka 1990. február 14-én alakította meg a HVK Katonai Felderítő Hivatalát, első vezetőjének pedig kinevezte Kovács János vezérőrnagyot, aki 1990. február 14. és 1993. március 1. között vezette a KFH-t.

¹² Finszter Géza 1984-ig a BM Állambiztonsági Főcsoportfőnökség Vizsgálói Főosztályán dolgozott, majd a Bünyügyi Technikai Intézetet vezette. A rendszerváltoztatás után került az NBH Szakszolgálati és Technikai Igazgatóságának élére.

¹³ KENDE 2004: 151.

- A határőrség, az Rtv. 98. §-a alapján és a határőrizetről és a határőrségről szóló 1997. évi XXXII. törvény (HŐR tv.) alapján.
- A Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálata az Rtv. 75.§-a alapján.¹⁴
- Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal nyomozó hatóságai, az 1998. évi XCIII. törvény 5. § (2) bekezdése szerint.¹⁵

A Vám- és Pénzügyőrség és a Határőrség korlátozott (bírói engedélyhez nem kötött) joggal rendelkezett a titkos információgyűjtés tekintetében.

1995. december 19-én fogadta el az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényt. A jogszabály a Nemzetbiztonsági Hivatalról leválasztotta a titkos információgyűjtéshez technikai háttérrel biztosító Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot (NBSZ).

Alaptörvényünk meghatározza a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladatát:

- (3) A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.
- (4) A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja.¹⁶

A JELENLEG MŰKÖDŐ NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK

A nemzetbiztonsági szolgálatok a felderítés, titkos felderítés eszközrendszerét, offenzív vagy defenzív módon, jogállami keretek között, a nemzetbiztonság fenntartása, megszilárdítása, helyreállítása érdekében alkalmazó állami szervek. Felsorolásukat a nemzetbiztonsági törvény rögzíti.¹⁷

Alkotmányvédelmi Hivatal: a nemzetbiztonsági szolgálatok azon része, amelynek fő feladata a hazánk területi egységének, függetlenségének, demokratikus berendezkedésének, politikai és gazdasági érdekeit sértő cselekményeknek a felderítése és elhárítása. További sajátos feladatát képezi a hivatalnak a kormányzati tevékenység szempontjából fontos szervek és létesítmények biztonsági védelme, a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelme, illetve ennek ellenőrzése.¹⁸

¹⁴ NYÍRI 1998: 14–15.

¹⁵ NYÍRI 2000: 16.

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye, 46. cikk, 3–4. pont.

¹⁷ BODA 2019: 407.

¹⁸ BODA 2019: 27.

Információs Hivatal: polgári stratégiai hírszerző szolgálat, főként az országon kívüli tevékenységre, a külföldre vonatkozó vagy külföldi eredetű bizalmas információk megszerzésével segíti elő a magyar nemzeti érdekek érvényesítését, működik közre az ország függetlenségének, törvényes rendjének védelmében. A vonatkozó nemzetbiztonsági tv. alapján, az e törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegíti Magyarország nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködik az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében.¹⁹

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ): a KNBSZ mint Magyarország katonai nemzetbiztonsági szolgálata a Kormány irányítása alatt álló, a gazdálkodási jogköre alapján önállóan működő és gazdálkodó költségvetési szerv. A Kormány a KNBSZ-t a honvédelemért felelős miniszter útján irányítja. A KNBSZ rendeltetése a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben meghatározott – hírszerző, elhárító, védelmi és ellenőrzési – feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével működési területén elősegíti Magyarország nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködik az ország függetlenségének és törvényes rendjének védelmében.²⁰

Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ): Magyarország nemzetbiztonsági védelmének, a bűncselekmények megelőzésének és feltárásának, valamint az igazságszolgáltatás hatékonyságának elősegítésére hivatott speciális szervezet, amely az igénybevételére törvényi jogosultsággal rendelkező nemzetbiztonsági és bűnüldöző szervek számára magasan képzett szakembereivel, folyamatosan fejlesztett eszközeinek és módszereinek alkalmazásával titkos információgyűjtési és adatszerzési tevékenységgel, továbbá szakértői szolgáltatásokkal járul hozzá azok feladatainak eredményes teljesítéséhez.²¹

Nemzeti Információs Központ (NIK): 2022. május 25-én hozták létre a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) 1. § e) pontja alapján, és a magyar nemzetbiztonsági közösség tagjaként látja el feladatait. A Központ nemcsak a Kormány, hanem az együttműködő szervezetek számára is információs támogatást nyújt, elősegítve az egymás közötti koordinációt vagy egyes kiemelt ügyek kezelését, illetve a biztonsági kockázatok mérséklését. Számos kockázatelemzéssel járul hozzá a bűncselekmények felderítéséhez, valamint a fokozott biztonsági felkészülést igénylő rendezvények zavartalan lebonyolításához. A törvény a feladatok hatékony ellátásához kivételes jogosítványokat biztosít a NIK számára abban a tekintetben, hogy széles körben hozzáférhet

¹⁹ BODA 2019: 275.

²⁰ KNBSZ [é. n.]

²¹ BODA 2019: 407.

adatokhoz, indokolt esetben információt és/vagy azok beszerzését kérheti az együttműködésre kötelezett szervektől. A NIK maga – állományvédelmi célból végzett tevékenység kivételével – nem folytat titkos információgyűjtést, ezért az alapfeladatok ellátásának eredményeit jelentős mértékben meghatározza a magyar nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek együttes, hatékony munkavégzése.²²

EGYÉB TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉSRE JOGOSULT SZERVEZETEK 2010 UTÁN

Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV): államigazgatási fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó, a kormány eredeti jogalkotói hatáskörében kijelölt miniszter által irányított, központi hivatalként működő központi költségvetési szerv, amely feladatait központi és területi szervei útján látja el. Feladatköre öt csoportba foglalható össze, ezek: az adóigazgatási, a vám- és jövedéki igazgatási, a bűnüldözési és nyomozó hatósági, a rendészeti és igazgatási, valamint egyéb feladatkörök. Személyi állománya kormánytisztviselők, hivatásos szolgálati jogviszonyban állókból (pénzügy-örökből), kormányzati ügykezelőkből, munkavállalókból és tisztjelöltekből áll.²³

Nemzeti Védelmi Szolgálat (NVSZ): a Magyar Rendőrség azon része, amely kizárólagos hatáskörrel ellátja a kifogástalan életvitel ellenőrzését, valamint a számára meghatározott rendvédelmi és más szervek hivatásos állománya, a kormány- és köztisztviselők, állami szolgálati, közalkalmazotti, továbbá igazságügyi alkalmazotti jogviszonyban lévők (védett személyek) megbízhatósági vizsgálatát, továbbá a morális és szakmai tekintély erősítése, megőrzése érdekében végzi a védett állománnyal összefüggő korrupciók és más bűncselekmények megelőzését, felderítését. Működésének alapelvei a törvényesség, a védelmi jelleg, a dinamizmus és a nyitottság.²⁴

Rendőrség (RSZ): közigazgatási feladatokat is ellátó fegyveres rendvédelmi szerv, amely egymástól elkülönült, négy önálló feladat- és hatáskörrel, valamint intézményrendszerrel rendelkezik. Ezek: az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv, a belső bűnmegelőzési és bünteljesítési feladatokat ellátó szerv (NVSZ), az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (OIF), valamint a terrorizmust elhárító szerv (TEK). Rendeltetészerű feladatainak ellátását szolgálati ágakra és szakszolgálatokra tagozódva látja el.²⁵

Terrorelhárítási Központ (TEK): a Magyar Rendőrség azon része, amely a rendészetet felügyelő miniszter közvetlen irányítása alatt országos illetékességgel

²² Nemzeti Információs Központ [é. n.]

²³ BODA 2019: 407.

²⁴ BODA 2019: 409.

²⁵ BODA 2019: 487.

végrehajtja a terrorcselekmény és az ahhoz kapcsolódó más bűncselekmények felderítését, megelőzését, megszakítását, szervezi, koordinálja az ilyen cselekmények elhárítását végző szervek tevékenységét, elemzi és értékeli Magyarország terrorfenyegetettségének helyzetét. Ellátja a számára meghatározott közjogi személyek, valamint kritikus infrastruktúrák védelmét, kidolgozza a biztonsági intézkedési terveket. A rendvédelmi szervek felkérésére elfogja a bűncselekmények elkövetésével gyanúsítható fegyveres vagy felfegyverzett, ön- és közveszélyes személyeket, továbbá indokolt esetben végrehajthatja a kiadatási és átadási letartóztatásban lévő, kiemelten veszélyes személyek államhatárig vagy külföldről Magyarországra történő kísérését.²⁶

Ügyészség: az állampolgárok jogainak védelméről gondoskodó szervezetek egyike. Magyarország ügyészi szervezete élén a Legfőbb Ügyészség található, a legfőbb ügyész vezetésével. Alatta az (ítélőtáblák mellett szerveződött) fellebbviteli főügyészek. A következő szinten a megyei/fővárosi főügyészek, legalul a járási (illetve a fővárosi kerületi) ügyészek, törvényességi felügyeleti ügyészek. Az ügyész: a büntetőeljáráásban közvádlóként vádat emel, és azt képviseli a bíróság előtt; a vádemelés feltételeinek megállapítására nyomoz (nyomozóügyész) vagy nyomoztat; a nyomozás törvényessége feletti felügyeleti jogkörében figyeli, hogy fölöslegesen ne folytassanak a nyomozó hatóságok nyomozást, olyan ügyekben ne vizsgálódjanak, ahol a felelősségre vonás eleve lehetetlen vagy elképzelhetetlen. E jogkörében például elrendelhet nyomozást, utasíthatja a nyomozó hatóságot az általa meghatározott nyomozási határidő betartására, jelen lehet egyes nyomozási cselekményeknél, betekinthez a nyomozás irataiba, azokat bármikor magához vonhatja, a nyomozó hatóság határozatát megváltoztathatja, hatályon kívül helyezheti, elbírálja a hatóság tevékenységével kapcsolatos panaszokat, megszüntetheti a nyomozást, utasíthatja a hatóságot a nyomozás megszüntetésére, bármikor magához vonhatja a nyomozást, továbbá ellenőrzi a büntetőeljáráás során elrendelt, a személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedések törvényes végrehajtását.²⁷

VÁLTOZÁSOK A NEMZETBIZTONSÁGI FELADATRENDSZERBEN ÉS A SZERVEZETEKNEŁ

A 2010-es kormányváltás mélyreható változásokat hozott a nemzetbiztonsági szolgálatok életében is. Megszűnt az a rendszerváltás óta bevett gyakorlat, hogy a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányítását egy tárca nélküli miniszter

²⁶ BODA 2019: 559.

²⁷ BODA 2019: 585–586.

vagy államtitkár felügyeli. Az Nbtv. módosítását követően a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) a Belügyminisztérium (BM) irányítása alá került, az Információs Hivatal (IH) irányítását pedig a Külügyminisztérium vette át. Az NBH a BM-hez kerülése után Alkotmányvédelmi Hivatal (AH) elnevezéssel új nevet és pluszfeladatokat kapott. Az irányítás átalakításával szinte egy időben mindhárom polgári szolgálat élére új vezetőt neveztek ki. A szervezeti és személyi változások magukkal hozták a jogszabályi környezet változtatásának igényét is. A miniszterek rendeletekben és utasításokban határozták meg a szolgálatok működésének általános kereteit, működését és feladatkörét.

Ekkor még nem történt változás a Katonai Biztonsági Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal alárendeltségében és irányításában sem.

2010. szeptember 1-jével megalakult a Terrorellhárítási Központ. Az addig a polgári elhárító szolgálat (AH) által koordinált, a belföldi rendvédelmi együttműködést elősegítő *ad hoc* Terrorellenes Koordinációs Bizottság (TKB) irányítása, valamint a terrorellenes nemzetközi együttműködési feladatok is a TEK hatáskörébe kerültek.²⁸

A 2011-es változtatások során a 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet értelmében 2011. január 1-jével a Terrorellhárítási Központ (TEK) került az Alkotmányvédelmi Hivatal belföldi terrorellhárítási kompetenciája.

A Kormány az 1308/2011. (IX. 6.) Korm. határozatával létrehozta a miniszterelnök irányításával működő Nemzetbiztonsági Kabinetet (NBK) és a titkos információgyűjtéssel foglalkozó nemzetbiztonsági, honvédelmi és rendvédelmi szervek vezetőiből álló Nemzetbiztonsági Munkacsoportot (NBMCS). Ebben az évben hozták létre a Nemzeti Védelmi Szolgálatot is.

A 2012-es változások alapvetően a katonai szolgálatokat érintették. 2012. január 1-jével a két katonai szolgálatból (KBH, KFH) megalakult a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. A KNBSZ jogi és politikai alapját a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló – a 2011. évi CLXXI. törvénnyel módosított – 1995. évi CXXV. törvény biztosítja.

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozatával megalkotta az első Nemzeti Biztonsági Stratégiát.

A 2012. évi XCVI. törvény módosította többek között az Információs Hivatal irányítását. A CXXV. törvény 4. § (3) pontja az alábbiak szerint változott: „Ha a Kormány az Információs Hivatalt a miniszterelnök útján irányítja, az irányítással összefüggő egyes hatásköröket a miniszterelnök a Miniszterelnökség szervezeti és működési szabályzatában a Miniszterelnökséget vezető államtitkára átruházhatja”.

²⁸ KOVÁCS 2019: 166–167.

Az államtitkárságon belül egy helyettes államtitkár vezetésével létrejött egy szakapparátus, amely az államtitkár és a miniszterelnök munkáját segítette a nyílt és titkos információgyűjtés eszközeivel és módszereivel megszerzett adatok feldolgozásával, értékelésével, elemzésével és a kormányzati hírigények megfogalmazásával.

A 2014-es évben a polgári hírszerzési (Információs Hivatal, IH) tevékenység irányítása a Miniszterelnökséget vezető miniszter feladat- és hatáskörében jelent meg.²⁹ A Belügyminisztériumban pedig létrehozták a rendészeti államtitkári (BM RÁT) beosztást. A BM RÁT feladatai közé került többek között az AH és az NBSZ minisztériumi szintű irányítása.³⁰

A 2015-ös változások a kibervédelem területére összpontosultak. Az Ibtv. 2015. július 16-i hatályú módosítása eredményeként 2015. október 1-jétől a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat irányítása alatt megalakult a Kormányzati Eseménykezelő Központot (GovCERT-Hungary), a Nemzeti Elektronikus Információbiztonsági Hatóságot és az E-biztonsági Intelligencia Központot (NBF-CDMA) egységes keretben magába foglaló, koordináltabb, hatékonyabb feladat-végrehajtást és információáramlást lehetővé tevő Nemzeti Kibervédelmi Intézet.

2016-ban a Szervezetbűnözés Elleni Koordinációs Központ jogutódjaként új nemzetbiztonsági szolgálatként jött létre a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK). A központ a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvénnyel módosított – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) alapján új nemzetbiztonsági szolgálatként 2016. július 17-én kezdte meg működését.

A TIBEK a nemzetbiztonságot, a bűnüldözést, a közbiztonságot vagy más, alapvető biztonsági érdeket sértő adatok elemzésére, összevetésére hivatott speciális szervezet, amely a többcsatornás információs rendszere által képes lehet a biztonságot veszélyeztető legátfogóbb kép összeállítására, az ország terror-, illetve esetleges más fenyegetettségére, a belső biztonsági helyzetre, a közbiztonság állapotára vonatkozó előrejelzések készítésére.³¹

A 2018-as változások elsősorban a szolgálatok irányítására fókuszáltak. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) 10. § (1) bekezdésének értelmében az Információs Hivatalt a Kormány polgári hír-

²⁹ Az Országgyűlés 2012 júliusában fogadta el az egyes törvényeknek a polgári hírszerzési tevékenység irányításával kapcsolatos módosításáról szóló 2012. évi XCVI. törvényt, módosítva ezzel az Nbtv.-ben az IH irányítását. A Miniszterelnökséget vezető miniszter az IH irányítására vonatkozó feladatait a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet 4. §-ának 13. pontja állapította meg.

³⁰ 15/2014 (IX. 5) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról, 30. §.

³¹ BODA 2019: 559. A TIBEK nemzetbiztonsági szervezetként 2016–2022 között működött. Jogutódja a Nemzeti Információs Központ. (A szerző megjegyzése.)

szerzési tevékenység irányításáért felelős minisztere irányítja. Az Nbtv. idézett rendelkezését a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet tölti ki tartalommal, amelynek értelmében a Kormány polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős tagja a külgazdasági és külügyminiszter.

Megjelent a 3/2018. (VI. 11.) ME utasítás a Miniszterelnöki Kormányiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról (MKI SZMSZ), amely intézkedik a nemzeti információs államtitkári (NIÁT) beosztás létrehozásáról.³² Az SZMSZ szerint a NIÁT-t a miniszterelnök közvetlenül irányítja.

A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 2018. 07. 01-jével lépett hatályba, és annak 6. része foglalkozik a leplezett eszközök alkalmazásával (XXXV–XLII. fejezetek).

Szintén 2018-ban került sor a 13/2018. (VI. 7.) BM rendelet kiadására, amely a titkos információgyűjtés bírói engedélyhez kötött eszközei kérelmezésével és az alkalmazás végrehajtásával kapcsolatos szabályokról rendelkezett.

A BM-ben megalakult a Közbiztonsági Főigazgatóság, amely a BM SZMSZ³³ szerint félévente írásban meghatározta a TIBEK főigazgatója számára az időszerű feladatokat; írásban adott utasítást a Kormány tagjaitól érkezett információs igények teljesítésére, működtette a Nemzetbiztonsági Munkacsoport titkárságát.

A 2019-es változásokkal az NBSZ-hez került a korábban önálló szervezetként működő Nemzeti Biztonsági Felügyelet, önálló feladattal és hatósági jogkörrel, főosztályi jogállással.

2022-ben ismét a szolgálatok irányítási rendszerében következtek be változások. A polgári titkosszolgálatok irányítása a KKM-től és a BM-től a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszterhez, illetve a felügyeletet gyakorló államtitkárhoz került. A szolgálatok tevékenységének felértékelődését mutatja az a tény is, hogy 2022. július 20-án megalakult a Védelmi Tanács, amelynek a titkára a nemzetbiztonsági főtanácsadó lett. Fontos változás volt az is, hogy a TIBEK jogutódjaként megalakult a Nemzeti Információs Központ (NIK).

A 2023-as változások elsősorban a KNBSZ-t érintették. 2023. május 1-jétől a HM keretein belül államtitkár irányítja a KNBSZ működését. Az átalakításnak az volt a célja, hogy tovább erősítse a szolgálat fő célkitűzéseit, a politikai és katonai döntéshozatalt és a nemzeti érdekérvényesítő képesség támogatását, valamint a HM és a Magyar Honvédség törvényes működésének biztosítását. 2023 októberétől új főigazgató került a szolgálat élére.

2024-ben a változások a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkoztak. Az Országgyűlés február végén fogadta el azt a törvényjavaslatot, amely szerint

³² 3/2018. (VI. 11.) ME utasítás a Miniszterelnöki Kormányiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról, 32 §.

³³ 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról, 40. §.

a nemzetbiztonsági főtanácsadói beosztás a kormányzati hierarchia egyik legmagasabb tisztségévé vált. „A miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadója a polgári nemzetbiztonsági és hírszerzési tevékenység, rendészeti, bűnmegelőzési, bűnügyi, közbiztonsági feladatok, valamint honvédelmi kérdések kapcsán tanácsával, illetve véleményével segíti a miniszterelnök, illetve a kormány tevékenységét és döntéseinek előkészítését” – foglalta össze a törvény a főtanácsadó jogkörét.³⁴ A miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójának irányítása alá tartozik a Főtanácsadói Kabinet és a Nemzetbiztonsági Iroda.³⁵

Szintén 2024 márciusában jött létre a miniszterelnök politikai igazgatója által vezetett Stratégiai Tanácsadó Testület (STT), amelyben helyet kapott a miniszterelnök belbiztonsági főtanácsadója, a Költségvetési Tanács volt elnöke, a nemzeti információs államtitkár, az akadémiai kutatóhálózat elnöke, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő államtitkár és egy alkotmányjogász, volt alkotmánybíró. Az STT feladata, hogy stratégiai szempontból áttekintse a kormányzás egyes területeit, megvizsgálja az állami és különösen a kormányzati működés szuverenitási, társadalmi, gazdasági, biztonsági, kulturális és egyéb kockázatokkal szembeni ellenálló képességét, és e tárgykörben javaslatokat fogalmazzon meg.³⁶

A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK FELÜGYELETE ÉS IRÁNYÍTÁSA

A szolgálatok felügyeletét az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága, a KNBSZ esetében a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság is ellátja. Jogosult még a szolgálatok ellenőrzésére a költségvetésük tekintetében az Állami Számvevőszék, a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal, az állampolgári jogok betartásának ellenőrzésére az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, az adatvédelmi előírások betartásának vonatkozásában pedig a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság.

Az Országgyűlés nemzetbiztonsági ügyekkel foglalkozó bizottsága

A nemzetbiztonsági ügyekkel foglalkozó bizottság hatáskörét és tevékenységét a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Nbtv.) a bizottságot is nevesítve részletesen szabályozza.

³⁴ 57/2024. (III. 13.) Korm. rendelet a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójával kapcsolatos kormányrendeletek módosításáról.

³⁵ 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás a Miniszterelnöki Kabinetiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

³⁶ Magyarország Kormánya [é. n.]

Az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzését Nemzetbiztonsági Bizottsága közreműködésével látja el. A Nemzetbiztonsági Bizottság elnöke mindenkor csak ellenzéki képviselő lehet. [Nbtv. 14. § (1) bek.]

Az érintett miniszterek a Nemzetbiztonsági Bizottságot a nemzetbiztonsági szolgálatok általános tevékenységéről rendszeresen, de legalább évente kétszer tájékoztatják. [Nbtv. 10. § (1) bek. és 14. § (2) bek.]

A parlamenti ellenőrzés gyakorlása során a Nemzetbiztonsági Bizottság feladatait az Nbtv. 14. § (4) bekezdése tartalmazza.

A bizottság tagja a bizottság döntése alapján a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényben meghatározott feladatai ellátásához elengedhetetlenül szükséges minősített adat felhasználására titoktartási nyilatkozat nélkül, a minősített adat védelmére vonatkozó követelmények megtartásával jogosult. [Ogytv. 98. § (3) bek. b) pontja].³⁷ A Nemzetbiztonsági Bizottság főbb feladatai:

- Kivizsgálhatja a nemzetbiztonsági szolgálatok jogellenes tevékenységére utaló panaszokat.
- Ha valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes vagy nem rendeltetészerű tevékenységét feltételezi, vizsgálat lefolytatására felkérheti a minisztert.
- Ha valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes működését észleli, ténymegállapító vizsgálatot folytathat le.
- Ha bármely módon valamely nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályellenes vagy nem rendeltetészerű működését észleli, felhívhatja a minisztert a szükséges intézkedés megtételére, és kezdeményezheti a felelősség megvizsgálását.
- Véleményezi a nemzetbiztonsági szolgálatok költségvetésének részletes tervezetét, a titkos információgyűjtésre jogosult egyéb szervezetek költségvetésének e tevékenységgel kapcsolatos tételeit, illetve az éves költségvetési törvény végrehajtásáról szóló részletes beszámoló tervezetét, a törvényjavaslatok tárgyalása során az elfogadásra vonatkozóan javaslatot tesz az Országgyűlésnek.
- Kinevezésük előtt meghallgatja a főigazgatói tisztségre jelölt személyeket, alkalmasságukról állást foglal.

A nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása

A nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása Magyarországon többszintű. Jelenleg a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok (AH, IH, NBSZ, NIK) a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter alá tartoznak, míg a katonai nemzetbiztonsági szolgálat (KNBSZ) a honvédelmi miniszter irányítása alatt áll.

³⁷ Országgyűlés [é. n.]

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvénnyel összhangban az AH-t, az IH-t, az NBSZ-t és a NIK-t a Kormány polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért és a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős minisztere irányítja. Az Nbtv. rendelkezését a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet tölti ki tartalommal, amelynek értelmében a Kormány polgári nemzetbiztonsági szolgálatainak irányításáért és a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős tagja a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter. Munkáját segíti és támogatja a Polgári Nemzetbiztonsági Szolgálatokat Felügyelő Államtitkárság.

UTÓSZÓ

A békés rendszerváltoztatáshoz szükség volt a korabeli Belügyminisztérium és az állambiztonsági szolgálat vezetőinek együttműködésére. Szerencsére ez kisebb zökkenőkkel meg is valósult. A szolgálatok átszervezése és a demokratikus átalakításuk azért egy hosszabb időszakot, határozott és következetes politikai irányítást követelt meg. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló jogszabályra egészen 1995-ig kellett várni. A szolgálatok a jogszabály megszületése után is időről időre a politikai viták keresztútjába kerültek, ami néha az állomány elbizonytalanodásához, a vezetők gyakori váltásához vezetett. Ahogy az a cikkből kitűnik, ez a tendencia a 2010-es kormányváltással sem sokat változott, hiszen szinte két-három évente valamilyen szervezeti átalakításra, az irányítási rendszer módosítására is sor került. Átszervezték a szolgálatok képzési rendszerét, és a szervezetek immár rendelkeznek megfelelő tudományos háttérrel (Tudományos és Innovációs Fórum). Hazánk, Európa és a világ jelenlegi biztonsági helyzetét is figyelembe véve hiányzik egy Magyarországra vonatkozó Nemzetbiztonsági Stratégia.

BIBLIOGRÁFIA

- BODA József szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- HORVÁTH István (1989): A Belügyminisztérium helyéről, szerepéről: Gondolatok a Belügyminisztérium helyzetéről, szerepéről a politikai intézményrendszer korszerűsítésének tükrében, tudományos ülés, 1989. március 1. *Belügyi Szemle*, 27(4), 3–4.
- KENDE Péter (2004): *Titkos magyar szolgálatok: Rege róka rejtem*. Budapest: Hibiszkusz. Online: https://www.kende.hu/images/stories/dokumentumok/konyvek/kp_titkos_magyar_szolgalatok.pdf
- KNBSZ [é. n.]: *Küldetésünk*. Online: <https://www.knbsz.gov.hu/kuldetesunk>

- KOVÁCS Zoltán András (2019): A polgári elhárítás negyedszázada (1990–2016). In DRUSZA Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése: Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*. Budapest: Dialóg Campus, 161–173.
- Magyarország Kormánya [é. n.]: *Stratégiai Tanácsadó Testület*. Online: <https://kormany.hu/kormanyzat/politikai-igazgato/strategiai-tanacsado-testulet>
- Nemzeti Információs Központ [é. n.]: *Főigazgatói köszöntő*. Online: <https://nik.gov.hu/foigazgato-i-koszonto>
- Országgyűlés [é. n.]: *A bizottságok feladatai és jogai*. Online: <https://www.parlament.hu/a-bizottsagok-feladatai-es-jogai>
- NYÍRI Sándor (1998): *A titkos információgyűjtés jogi alapjai*. Budapest: BM Duna Palota.
- NYÍRI Sándor (2000): *A titkos adatszerzés*. Budapest: BM Duna Palota.
- RÉVÉSZ Béla (2011): A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolatai az újabb források tükrében. *De Iurisprudentia et Iure Publico*, 5(4), 52–139. Online: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2011-4-04.pdf>
- RÉVÉSZ Béla (2013): Alkotmányozás és állambiztonság. *Aetas*, 28(4), 63–100. Online: https://epa.oszk.hu/00800/00861/00063/pdf/EPA00861_aetas_2013-04_063-100.pdf
- SEREG András (2018): *Boross 90: „Sorsomat gubancos fonállal szőtték”*. Budapest: Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló.
- VEREBÉLYI Imre (1989): A belügyi igazgatás reformja: Gondolatok a Belügyminisztérium helyzetéről, szerepéről a politikai intézményrendszer korszerűsítésének tükrében, tudományos ülés, 1989. március 1. *Belügyi Szemle*, 27(5), 3–17.

Jogszabályjegyzék

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?-docid=a1100425.atv>
2012. évi XCVI. törvény az egyes törvényeknek a polgári hírszerzési tevékenység irányításával kapcsolatos módosításáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-96-00-00>
- 15/2014. (IX. 5.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2014-15-Bo-0A>
- 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2014-152-20-22>
- 3/2018. (VI. 11.) ME utasítás a Miniszterelnöki Kormányiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-3-Bo-63>
- 11/2018. (VI. 12.) BM utasítás a Belügyminisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-11-Bo-0A>
- 4/2022. (VI. 11.) MK utasítás Miniszterelnöki Kabinetiroda Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2022-4-Bo-7G>
- 57/2024. (III. 13.) Korm. rendelet a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójával kapcsolatos kormányrendeletek módosításáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2024-57-20-22>